

Ideové kořeny ruralismu

Jaroslav Med

Základní ideové východisko, které sehrálo velice důležitou roli při konstituování ruralismu jako celosvětového hnutí, je střet nastupující modernity s dosavadními převládajícími tradicemi. Společensko-sociálním paradigmatickým nastupující modernity je liberalismus s tržními mechanismy volného trhu a s myšlenkovou pluralitou, neomezovanou žádnými tradičními axiologickými danostmi. Díky principu úspěšnosti a prosperity získávají převahu zřetelé materiální nad zřetely duchovními, vývojový dynamismus odsouvá do pozadí statické složky kontemplace a mýtovorného srůstání s realitou. Ruralisté, můžeme-li to tak říci, předjali základní konflikt mezi pastorálním světem mytovaných dějin, dějin dokonale idealizovaných, a časově ohraničeným světem praktického a mechanistického zaměření. Pojem pokroku jako cesty zpět, zpět k hodnotám vytvářivším náš obraz lidství – to byl jakýsi základní impuls, ovlivňující vznik ruralistického hnutí. Tento impuls byl, podle mého soudu, vyvolán k životu či vyprovokován setkáním s určitou hodnotovou destrukcí, tak jak ji obnažují určité společensko-politické konflikt-ní situace. Takovou situací par excellence je jistě jakýkoliv ozbrojený konflikt; to si lze ověřit na vývoji ve Spojených státech amerických, kde nalézáme počátky ruralismu jako politicko-kulturního hnutí.

Historikové obecně soudí, že se po válce Severu proti Jihu rozpadl v USA tradiční řád jeffersonovského agrárnictví a americká společnost se začala velmi rychle měnit ve vyspělou společnost průmyslovou, v níž vše začínalo směřovat k co nejvyšší ekonomické produktivitě. Liberalismus svou volnou hrou ekonomických sil a neomezenou svobodou podnikání, podpořenou protestantskou etikou pracovitosti, otevíral před společností obrovské možnosti. Tento společenský pohyb, výrazně preferující průmysl a obchod, však zároveň zatlačoval do pozadí selský, respektive farmářský stav, s jeho tradičním pionýrským vztahem k půdě, tvrdě dobyté v zápase s nedotčenou přírodou. Reakce na tento společenský vývoj pak představovala zřetelný počátek budoucích ruralistických tendencí a snah: Ralph Waldo Emerson píše už v roce 1836 knihu s názvem *Příroda*, v níž se staví proti vývoji moderní civilizace a programově nabádá člověka k návratu k přírodě, aniž by ovšem kopíroval zásady rousseauského naivismu. Spíše mu jde o návrat

k přirozenému společenskému řádu, v němž budou lidé žít v souladu s přírodou a jehož přirozeným reprezentantem bude člověk obdělávající půdu. Podle jeho soudu jsou už mrtvé osvícenské tradice, dávající v pln lidskému rozumu i přírodu jako exploatační rezervuár. Bůh nestvořil přírodu jen proto, aby ji člověk využíval, příroda je podobnostním, je textem o stvoření a má povahu transcendentální. Taktéž jeho ideový souputník a pokračovatel Henry David Thoreau ve své proslulé knize *Walden* (1854) chápal přírodu jako duchovní prostor, jako prostor interpretace stvořeného bytí. Oba shodně konstatují: krásu není v přírodě oddělena od dobra, kultura a umění nás mají přivést zpět k přírodě, jež nám dala a dává život.

První světová válka znamenala přirozeně ještě výraznější hodnotovou destrukci než válka Severu proti Jihu. A opět jsme svědky toho, jak okamžitě po skončení války skupina básníků a umělců okolo časopisu *Fugitive* zdůrazňuje nutnost života v jednotě s půdou a práci rolníkovu vnímá jako jedinou protiváhu proti odcizující moci obchodu a peněz. Člověk pracující na své půdě je pro ně zdrojem obecných lidských hodnot.

Uznáváme-li priority některých těchto amerických myšlenek při vzniku politické filosofie agrarismu, evropské kořeny vztahu k půdě a k fenoménu selství vyrůstaly z poněkud jiných zdrojů, byť byly často vyprovokovány identickými pohyby. Selská tradice s příznačným rodovým vztahem k půdě měla v Evropě mnohem delší tradici; také směřování k průmyslově liberalistické společnosti zde zdaleka nebylo tak přímočaré přetvárné a dynamické. Nicméně feudální resentimenty při pohledu na rolnický stav, rychlá urbanizace a sílící vliv průmyslového dělnictva vytvářely stále výraznější inferioritu vesnice vůči městu. Obdobně jako v USA, i v Evropě vzniká agrární politika (v Českých zemích ji reprezentuje *Selská jednota pro království České*, založená Alfonsem Štastným v roce 1889, a *Česká strana agrární* z roku 1902, do jejíhož čela se brzy postavil jeden z budoucích nejvýznamnějších československých politiků Antonín Švehla) jako výraz stavovského obranného hnutí, jež mělo od počátku evoluční a nikoli revoluční charakter. Součástí probouzejícího se sebevědomí vesnice se stává posléze ruralismus jako jeho nejuvědomělejší část vesnické sebereflexe.

V evropském kulturním kontextu se ruralistické tendence rozvíjely víceméně ve dvou liniích. Jedna linie představovala příklon k regionalismu, zdůrazňující svéráz vesnického života a selského stavu, druhá vycházela z hlubinných souvislostí mezi člověkem a půdou a mýřila k mytizaci přírody a půdy jako dárkyně života i osudové konstanty lidského bytí. Obě tyto linie se v menší či větší míře prolínaly, tak jak se regionální stávalo obecně lidským, tak vrůstala specifika regionu do obecných hodnotových souvislostí. V české kultuře se stal regionalismus jednou z odpovědí při objevování minulosti, přirozeným zdrojem látek a témat, jež měly skrze jednotlivé vypovídat o potřebách celého národa. Zároveň zde bylo jisté nebezpečí regionálního separatismu, jak to vyjádřil např. F. S. Procházka v návaznosti na obdobné stanovisko Herbenovo: „*Zákonem našim má býti hledati to, co nás všechny spojuje, nikoliv to, co nás dělí. Udržovat zvláštnosti krajové, pokud se týká nářečí, lidového umění, kroje, zvyků, písně, všeho, co tvoří národní svéráz, starati se o rozkvět krajového průmyslu, obchodu a hospodářství, to nepokládám za regionalismus, to je prostě povinnost. Nebezpečí nemoudře prováděného regionalismu vidím v tříštění jednoty národní a politické...*“

Spojit ono regionální s obecně lidským a vytvořit svěbytnou kulturní hodnotu, to se snad nejprůkazněji podařilo v literatuře francouzské, která nezná pojem ruralismus v našem slova smyslu a vždy uvažuje o kultuře regionální či regionalistické. Myslím přitom zejména na trojici hlavních protagonistů těchto snah, jako byli Charles Ferdinand Ramuz, Jean Giono a Henri Pourrat. Jejich regionalistický svéráz byl povýšen do obecně lidských poloh, sepětí člověka s půdou a danou *užší vlastí* má až mystický ráz, aniž by tuto mystiku země vsazovali do nějakých konkrétních konfesně náboženských souřadnic; mystičnost těchto autorů má vysloveně synkretický charakter, daný až animistickým vztahem k přírodě a zemi. Můžeme u nich mluvit o jakémisi mytickém realismu, který je založen na konkrétním realismu selství.

Mluvíme-li o až mytickém spojení člověka s přírodou a půdou, neměli bychom přehlédnout agrární filosofickou doktrínu spojenou s mýtem *Blut und Boden*, které se dařilo zejména v německém a skandinávském kulturním prostředí. Spojení krve s půdou má půdorys pragermánské rasové nadřazenosti, jež odmítá vše cizorodé ve jménu rasově plemenné čistoty. Tzv. *Heimatkunst*, umění domácího svérázu, stojí v příkré opozici vůči městské, tzv. *asfaltové kultuře*, jež svým civilizačně liberalistickým rázem porušuje celistvost člověka, vyrostlého z rodné půdy. Není divu, že tento ruralismus dospěl k vrcholů v nacistické éře; svou mytickou sugestivností však ovlivnil i některé negermánské umělecké osobnosti (Knut Hamsun, Jean Giono). – Mimochodem: tento rasově plemenný německý mýtus přesevěřlivě odsoudil Arne Novák v obsáhlé stati *Národ a plémě* v roce 1934.

Ideová východiska české agrární filosofie měla velkou oporu v české literatuře, v níž měl návrat k půdě a vztah k venkovu dlouhou tradici. Nejen typičtí představitelé tzv. vesnické prózy typu K. V. Raise a T. Novákové – nemluvě o J. Holečkovi, autoru selské epopeje *Naši* – ale i u J. V. Sládka, S. Čecha, A. Sovy, J. Zeyera či V. Dyka nalézáme adoraci rodné české hroudy. Velmi výmluvné o tom svědčí např. fakt, že v 1. čísle 1. ročníku Venkova z 29. března 1906 nenapsal vstupní oslavnou báseň nikdo jiný než kosmopolitně laděný Jaroslav Vrchlický, který se zde vyznal ze své lásky k českému venkovu:

*Já město opustil, tu velkou výheň duchů,
kde v kladiv hřímání a kol a pistů ruchu
svou píseň nezměnou si život zpívá;
já v polích octnul se, mír obejmout chtěl s klidem,
spor vřavy zapomněti, se bratříti, cítiti s lidem,
co unavený zrak se za skrývankem dívá.*

A báseň, nesená vzletným patosem, pokračuje dál, misie v obvyklém duchu vztah k půdě s vřelým vztahem k národu.

Také v českém společensko-kulturním kontextu znamenala první světová válka svou hodnotovou destrukcí velmi výrazný předěl ve vztahu k půdě a k selskému stavu. Přesevěřlivě nám to dokládá například myšlenkový vývoj nikoho menšího než F. X. Šaldy. Tento příslušník generace devadesátníků, kterou nemůžeme rozhodně podezírat z přílišné náklonnosti vůči agrární problematice, prošel právě během první světové války pozoro-

ruhodným vývojem. V roce 1917 publikuje pateticky oslavnou báseň *Selský svatý Václav* a ve stejném roce vydává román *Loučky a dělníci boží*, v němž je mnoho místa věnováno vztahu člověka k půdě a rodné zemi. Těsně po skončení války, hned na počátku roku 1919, definuje F. X. Šalda pojem půdy velmi vzletnými slovy: „*Půda není nám již hmotou, půda stala se dnešnímu lidstvu touhou, láskou, snem, vděčností, náboženstvím... Země, to jest nám dnes práce a láska nesčíslných pokolení a rodů před námi, obrácená v prst a ornici, a odkázaná nám dědicům jen proto, abychom ji o cosi rozmnoženou odevzdali svým potomkům. Láska k půdě takto cítěná a pojímaná jest poselstvím mrtvých živým a nenarozeným, jest Osud a úděl, který váže všechno lidstvo v jediný řetěz a v jediný výboj a dává lidstvu mravní jednotu.*“²

4. května 1919 publikoval Šalda ve *Venkovu* článek *Návrat k půdě*, v němž volí nevšedně silná slova, když napsal: „*Znázorění a zlidovění půdy jest největší událost, již jsme se posud dožili; nejvýznamnější, větší než sama světová válka. Jest to jediná kladná událost, obřížená dosahem a smyslem životním, kterou nám přinesla moderní doba; vedle ní se všechno ostatní scvrká v cosi podružného nebo záporného nebo pouze přípravného a odkladného. Následky zákona vyvlastňovacího a přivlastňovacího jsou dalekosáhlé, že jich není možno ani ještě domyslíti, ba ani v obraznosti si jich tak představit... Užitečným důsledkem války bude nepochybně, že bude opuštěna trochu továrna pro půdu.*“

Ve svém referátu jsem se pokusil velmi stručně upozornit na některé z ideových kořenů, z nichž posléze vyrůstal a vznikl ve dvacátých letech minulého století český literární ruralismus, jehož podobě je tato konference věnována.

Poznámky

¹ Bedřich SLAVÍK: *Regionalismus a literatura*. Domažlice 1937, s. 27.

² In: *Báseňství selské*. Studie o ruralismu u nás. Praha 1932, s. 10.

Geneze ruralismu

Jiří Brabec

Pojem ruralismus byl v letech třicátých interpretován zejména v dvojitým významu. Jeden význam mu vřekli sociologové a historici, druhý spisovatelé a publicisté. Antonín Paleček ve své knižní studii *Nové selsví*¹ – s podtitulem *Základy ruralismu* – pojmenování v podstatě přejímá z americké sociologie a z dánských hospodářských projektů. Oproti agrarismu, který usiluje postihnout snahy o program selství, které posléze vyúsťují v zakládání zájmových a politických organizací, ruralismus nemá politické ambice, opírá se o sociologický přístup, je kritický a usiluje o spolupráci všech stavů. „*Bylo by však chybou,*“ píše Paleček, „*kdyby se měla vesnice domáhati své svobody a svého sebeurčení negací, městské kultury a tvorbou zvláštní třídní ideologie na způsob marxistického hnutí.*“² Palečkovy názory nebyly tehdy ničím ojedinělým. Venkovu byla tehdy věnována řada sociologických prací – např. monografie I. A. Bláhy *Sociologie sedláka a dělníka*,³ A. Matuly *Filosofie venkova*,⁴ spis A. Chaloupky *Kulturní problémy venkova*,⁵ E. Chalupného *Prolegomena k československé sociologii venkova*.⁶ Vycházel vědecký časopis pro dějiny venkova, sociologicky a politicky orientovaná revue Brázda, deník agrární strany Venkov, lidový ilustrovaný týdeník Rozkvět, měsíčník Osvěta venkova, který je pro naše téma zvlášť relevantní, a řada dalších periodik. V tomto kontextu je nutné chápat i Palečkovu úsilí diferencovat mezi politickým, stavovským hnutím a nepolitickým kulturním ruralismem. V referátu o Palečkově knize šifra Kr. (= František Kutnar) uvádí, že Palečkovi jde o soužití města a vesnice, „*kdežto ruralismus jako směr literárně umělecký domnívá se, že venkov, vesnice má svou osobitou kulturu, kterou třeba chránit, chce izolovat kulturní život vesnice od kulturního života národa dokonce tak, že v čelbě Wolkeryových básní na vesnici vidí defetismus!*“⁷ Citát uvádím také jako ilustraci skeptického pohledu intelektuálů kolem Brázdy na ruralismus, tak jak ho koncipovali spisovatelé kolem Venkova a pracovníci Osvěty venkova. Kolem revue Brázda se záhy utvořila skupina vědců a publicistů, jejíž práci v období republiky i protektorátu popsal František Kutnar ve svých vzpomínkách a úvahách *Generace Brázdy*.⁸ Šlo o historický a sociologický průzkum, který se jen málo stýkal s literárním hnutím ruralismu. Analýza venkovské problematiky vytvářela platformu, která – paralelně s praktickou činností některých agrárníků jako byl např. Antonín Švehla – oponovala snaze podřadit rolnickou otázku pouze utili-

táním politickým cílům. Ze sociologických bádání, ale také z praktické činnosti, vznikla teorie agrarismu, která také v Palečkově práci stála ve středu pozornosti.

Kritika literárního ruralismu, jak se s ní setkáváme v Brázdě, mířila na postuláty, které v dvacátých letech prosazoval zejména Antonín Matula, který se opírá o základní tezi, že „*kulturu selskou nutno chápat jako protiklad chorobně zchytralé civilizace velkoměstské*“.⁹ Tento ostrý protiklad Matula v řadě statí mírně utlumuje, ale teze, že „*živel selský, tak mocný v naší společenské skupině, nesmí se ztrácet v národní kultuře*...“ nikdy nemizí. Za manifestační vystoupení lze pokládat Matulovy články *Ruralismus a Ruralismus v krásném písemnictví*,¹⁰ které měly mezi mladšími autory vesnických próz velký ohlas a iniciovaly jejich kolektivní vystoupení. Matula pojem ruralismus vztáhl na kulturní a literární oblast a snažil se tak co nejednodušeji vyjádřit své dávné úsilí nalézt platformu pro nejrůznější autory, které spojuje jedna látková oblast – venkov a kteří tak či onak sdílejí estetické názory, typické pro realismus konce předcházejícího století.

Již před válkou Matula spolupracoval s osvětovou organizací agrární strany, publikoval několik knih popularizujících uměleckou tvorbu, jejímž tématem byl venkov – *Vesnické drama, Kořeny v moravské půdě*.¹¹ Literárně historické ambice byly již tehdy podřízeny osvětové práci v rámci agrární strany (Svobodné učení selské). Zároveň se prezentoval také jako prozaik – realistickým obrazem venkovského rodu *Ohnivý vítr*.¹² a rozpracovanou povídkou ze souboru *V začarovaném kruhu*.¹³ *Tělo, svět, dábla*.¹⁴ Prozaické texty zpracovávají autobiografické zážitky¹⁵ a jsou v mnohém klíčem k názorovému vývoji vyúsťujícímu v ideologii ruralismu. V knize *Hlasy země v evropských literaturách*¹⁶ exponuje Matula ruralismus jako obranu „*proti hluchému a rozpínavému urbanismu v krásném písemnictví*“: „*Ruralismus v mém pojetí zdá se mně pojmem nejširším, označují jím literární směr; hodnotící kladně člověka venkovského i prostředí a prostor, ve kterém venkovský člověk žije, tj. přírodu*“ (s. 14). Podobně jako ve Filosofii selství, také v Hlasech země v evropských literaturách připojuje Matula k svým úvahám seznam českých i cizích autorů venkovské prózy s anotacemi vybraných děl.¹⁷

Matula nebyl sám. Od konce dvacátých let se ve Venkově, kde v kulturní rubrice dominovali J. V. Sedlák a Josef Knap, objevovaly poznámky volající po utvoření skupiny mladších básníků, které spojuje vztah k vesnici a přírodě. První veřejné vystoupení se uskutečnilo v září 1932 a sám seznam autorů svědčí o počáteční značné neujasněnosti – zastoupení byli Jan Čarek, František Křelina, Milada Matulová, Ružena Utěšilová, M. Wachtlová, M. R. Böhnel, A. C. Nor, Václav Prokůpek. Na prosincovém večeru (1932) se již skupina představila zhruba ve složení, které nacházíme v publikaci.¹⁸

Ještě než přejdu k tomuto prvnímu literárnímu projevu skupiny *básníků selství*, je třeba se zastavit u otázky látkového okruhu, který však nebyl – a to nejen v proklamacích Matuly – esteticky vymezen, i když byl všemi proklamován jako základní moment tvůrčí činnosti. Vesnická próza má v Čechách i zvlášť na Moravě dlouhou tradici, ale vždy byla úzce spjata s dobovými estetickými koncepcemi, počínaje romantismem, tzv. ideálním realismem, národopisným realismem, naturalismem či impresionismem a expresionismem. Pouhý výčet autorů od druhé poloviny 19. do začátku 20. století podává o tom výmluvná svědectví – Němcová, Hálek, Světlá, Stránecká, Herben, Preissová, Rais, Nováková, Šlejhar, Mrštík, Matějka atd. atd. Otázka návaznosti se téměř vždy

stává otázkou estetické orientace. Ruralisté se museli vymezit také k bezprostředním předchůdcům i k soudobé tvorbě, která měla pro jejich uměleckou orientaci klíčový význam. Z uzavřené etapy lze uvést patriarchální koncept autora *Našich Josefa Holečka*, jehož konečnou podobu nalézáme v rozsáhlém *Selství*,¹⁹ a konstrukt Šaldův, který se projevil jak v literárně kritické, tak i umělecké tvorbě, zejména v románu *Loutky i dělníci boží*.²⁰ Holeček stále dotvářel svůj model selství, v němž byly stále přítomny mýtické prvky. Šalda reagoval na rozpad základních hodnot, na hlubinnou krizi, kterou zejména první světová válka odkryla v celé naléhavosti, obratem k půdě, k zemi, k venkovskému bytu. „*Doba naše ztratila vůdčí kompas myšlenky*...“²¹ Tuto Holečkovu větu by mohl podepsat i Šalda. Jeho orientace je podmíněna hledáním vazeb tvůrce a pospolitosti, hledáním nadosobních hodnot, v nichž lze spatřit korektiv labilního moderního člověka. Toto drama tematizuje Šalda ve svém románu. Celistvost, integrace, pevné spojení člověka v křesťanských jistotách je záchrana nejen v umění, ale je záchranou ohrožené existence člověka. A „*není pravé zbožnosti bez lásky k zemi, bez lásky ke všemu určitému, jedinečnému*...“ Holeček, jehož cyklus *Naši Šalda* ocenil v několika referátech, není příliš vzdálen ve svém konzervatismu od autora fejetonu *Návrat k půdě*: „*Takovýto patriarchální sedlák, sedlák starého rázu, byl typem vlastního nejpokojnějšího, zcela nevinného rázu; pracovat v potu tváří, aby udržel, ne aby dobýval. Práce mu byla do značné míry účelem života sama o sobě, ne prostředkem k vzdálenějšímu cíli. Odtud všechna krásná úšlechtilá kázeň jeho duše a povahy, jak ji vypsal – myslím že věrněji podle svých vzorů a s menší idealizací, než se obvykle vykládá – Holeček ve své jihočeské epojeji selské*...“²² V próze Loutky i dělníci boží čteme slova ještě vzletnější: „*První a základní tvůrce na této zemi je sedlák ... Každý tvůrce je překonatel zla a sedlák je po svaté matce, zemi, první a hlavní tvůrce*...“²³

Holeček, na rozdíl od Šaldy, pro něhož byl příklon k zemi a půdě jen jeden z řady pokusů vymezit hranice moderního lidství, rozvíjel systematicky své zásady, v nichž byl reálný pohled stále silněji mytologicky usměrňován. Jeho názory byly v agrárních kruzích přijímány s mírnými rozpaky, pro ostatní byl stále autorem všemi chválených a podle tehdejších průzkumů jen sporadicky čtených románů cyklu *Naši*. Nicméně mladým autorům, kteří inklinovali k tradici vesnické prózy, však byl cizí Holečkův patriarchální obraz, klidný tok vyprávění, stejně jako Šaldovy patetické gestace vnitřních dramát moderního člověka.

V roce 1935 požádal F. X. Šalda Josefa Knapa, aby do kolektivního projektu „*o duchu moderní krásné literatury české*“ napsal část věnovanou regionalismu, ideji a literatuře selství. Zdá se, že Knap spolu s Arne Novákem byli jedini (dále byly vyzváni Otakar Fischer, Albert Pražák, Miloslav Novotný a Jan Mukařovský), kteří Šaldův podnět realizovali. Knapova *Literatura české půdy*²⁴ měla vysledovat kontinuitu literatury tematizující venkov. Z pojednání je však zřejmé, že mezi literaturou, završenou románem *Duše pramenů Josefa Matějky*,²⁵ *Tómou Bojarem* Antonína Sovy,²⁶ a pozdější tvorbou je výrazný předěl. Mladá poválečná generace žila již v jiném kontextu, který proměnil radikálně všechny tradice. Inspiraci nalézala v Šramkově vitalismu nebo v poválečných pokusech expresionistických, jak o tom svědčí časopis *Cesta a Sever a východ*.²⁷ Z času nedlouho po válce také čerpá Knapův *zavržený* román *Ztracené jaro*,²⁷ kde se setkáváme

s portrétem Jaroslava Seiferta. Teprve koncem roku 1920 se generace – zejména prostřednictvím programových konstruktů Karla Teigeho – diferencuje a vznikají dva okruhy, které vstupují do polemik – Devětsil a Literární skupina. Zejména první polovina dvacátých let byla ve znamení prací Seifertových, Vančurových, Nezvalových, Teigových a Písových a ze strany druhé Blatného, Jeřábka, Vlčka, Götze ad. Diferenciace pokračovala v polovině dvacátých let, kdy vznikají dvě uskupení, vymezujících se zejména proti autorům Devětsilu. Skupina kolem časopisu Tvar a uskutení kolem časopisu Sever a východ. Oproti Tvaru, kde posléze dominují kritické práce Bedřicha Fučíka (viz např. jeho polemiku s Karlem Teigem o funkčnosti umění), aktualizujících zvláště tradice značené zejména osobnostmi Otokara Březiny a Jakuba Demla, Sever a východ neměl výrazného teoretika, i když s ním úzce spolupracují např. A. M. Piša, Pavel Fraenkl ad., kteří však skupinovou programovou platformu nikterak nevytvářejí. Fraenkl byl ke skupině, která se kolem časopisu vytvářela, velmi skeptický. V jeho polemickém článku *Právo k tradici* píše o dvou seskupeních mladých.²⁸ Kromě Devětsilu uvádí „*křídlo druhé, sdružované zatím spíše náhodně než programově v revui Sever a východ*“; tento autorský okruh „*pohrdá formálními experimenty básnické veskrze nadanějších svých protivníků, uzavírá se v tvary potvrzené dřívější uměleckou zkušeností, obměňuje je a s pýchou hlásí se buď k regionalismu ... nebo k domácí zkušenosti...*“ Josef Knap hned za Fraenklovu částku uveřejnil poznámku²⁹ a v dalším čísle článku³⁰ které však nepřinesly nic nového, co si čtenáři nemohli přečíst v Knapově knížce *Cesty a vildcové – K literatuře let dvacátých*.³¹ Knap rozpoznal, že krize v Devětsilu, vyjádřená odlišnou orientací poetistů a Wolkera a Piši, vytváří i prostor pro uplatnění jiných koncepcí, které se musí vymezit odporem proti artismu a formalistické hravosti. Kladnými prvky této reakce má představit „*realistické konkrétno*“, „*ideový obsah*“ a „*závažný čin*“. Prostě posunout literaturu „*do reálnějších poloh*“. S odvolání na sociologa a estetika J. M. Guyaua požaduje „*hloubku reálna a současně symbolismu*“. To byl bod, okolo něhož budoucí ruralisté budou stále kroužit. Pojmy jako život, skutečnost, požadavky na kladný postoj k realitě, na pozitivní postoj atp. tváří v tvář impulsům poetismu i novým interpretacím tradic (Březina, Deml) odkrývaly svou žurnalistickou, vágní podobu. Bylo zřejmé, že okruh autorů revue Sever a východ nemá žádnou solidní kritickou či teoretickou základnu. Josef Knap, referent Věnkova, sice ovlivňoval řadu autorů, ale kritickou autoritou se nestal. Sever a východ ovšem vytvářel prostor pro mladé autory, kteří nalézali společnou námětovou oblast. Spojovala je také snaha inovovat tradiční realistický přístup (impresionistické dědictví, expresionistická obraznost). Nicméně teprve na zlomu dvacátých a třicátých let začali autoři vesnických próz naslouchat postulatům starších autorů, zejména Matuly a kritika, teoretika, básníka a prozaika J. V. Sedláka. Teprve s jejich pomocí se dokončovalo ideové i organizační soustředění, hojně podporované kulturní rubrikou Věnkova, avšak zcela ignorované skupinou Brázdy.

Knižka *Básníci selství*³² navazuje na Matulovu *Studii o ruralismu u nás*. Obsahuje medailony českých básníků, řazených k ruralistům, Knapův úvod a Pražkovu úvahu o „*selství v slovenském poválečném písemnictví*“. Jednotlivé portréty mají velmi rozdílnou hodnotu, některé se spokojují s pouhou informací, jiné se pokoušejí postihnout básnickou osobitost autora. Vedle Jana Čarka, Václava Kršky, A. C. Nora, Jana Vrbý ad. byl do

knihy zařazen také portrét Jana Čepa, který záhy napsal krátký odmítavý článek *Ruralism*.³³ Čep se podivuje pokusu „*svázat do jednoho povřísla ... čtrnáct autorů bez zřetele na jejich básnickou hodnotu a na jejich duchovní rod ... Víme, že zapadají dveře za něm, k čemu jsme přilnuli celým srdcem – ale, pánové, co s tím má co dělat básník?*“ Diskuse pokračovala. Účastnil se jí např. Miloš Lašek,³⁴ Vilém Závada.³⁵ Ještě razantněji než Čep se vyslovil v Lumíru Karel Sezima.

Kritika skutečně odhalila největší slabinu ruralistů, na kterých už natrvalo ulpěla výtka, že jde spíše o ideologii, než o uměleckou tvorbu. Napomohl tomu také reprizační sborník *Tváří k vesnici*.³⁶ Jan Čarek, který knihu redigoval, píše v úvodu, že ruralisté nejsou organizací s nějakým programem, jde pryč o seskupení názorově blízkých umělců, „*kterí ve svých srdcích zůstávají věrni vesnici a zemi*“. Nicméně řada statí toto příliš obecné konstatování problematizuje. Jako vzorový je zde vytyčen obraz harmonického, zbožného člověka, zakotveného v rodné zemi a v pevném mravním a přírodním řádu (viz např. texty J. V. Sedláka, R. I. Malého). Podobně jako Raimund Habřina ve studii *Čeští ruralisté* také zahraniční autoři, pišící o básnických půdy v Rusku, Jugoslávii, Norsku, Francii a Německu, shrnují k jedné látce autory velmi různé provenience. Svoříkem se tak stává ideologický aspekt, který v příspěvku německém se dokonce hlásí k nacistickému *Blut und Boden*. Nicméně ve sborníku je také odkryta živá problematika duchovní krize, kterou s citlivostí sleduje např. František Křelina. Sborník – tak jako tomu u kolektivních vystoupení často bývá – stírá odlišnosti mezi jednotlivými autory. Skupinová soudržnost je plodná, pokud iniciuje vzájemnou konfrontaci mezi díly i autory. Neplodnou se stává, když ideologie překrývá umělecké směřování a skupinová solidarita brání vyjít za hranici vymezeného prostoru.

Poznámky

- PALEČEK, Antonín: *Nové selství. (Základy ruralismu)*. Praha 1933.
- Tamtéž, s. 70.
- BLÁHA, Inocenc: *Sociologie sedláka a dělníka. Příspěvek k sociologii společenských vrstev*. Praha 1925. (2. opravené a doplněné vyd. 1937.)
- MATULA, Antonín: *Filosofie vĕnkova*. Praha 1925.
- CHALOUPKA, Adolf: *Kulturní problémy vĕnkova*. Přednáška. Praha 1925.
- CHALUPNÝ, Emanuel: *Prolegomena k československé sociologii vĕnkova*. Praha 1933.
- Brázda, 14. č. 19, 1. 12. 1933.
- KUTNAR, František: *Generace Brázdy*. K vyd. přípr. Josef Hanzal. Praha 1992.
- MATULA, *Filosofie vĕnkova*, s. 94.
- Osvěta vĕnkova, 3. č. 5, duben 1932, s. 89–92, a Osvěta vĕnkova, 4. č. 32–33, prosinec 1932.
- MATULA, Antonín: *Vesnické drama. Studie z českého písemnictví*. Jičín 1916; *Kořeny v moravské půdě. Literární studie*. Praha 1918.

- MATULA, Antonín: *Ohnivý vítr. Román*. Praha 1920.
- MATULA, Antonín: *V začarovaném kruhu. Prósa*. Praha 1917.
- MATULA, Antonín: *Tělo, svět dĕla. Román*. Praha 1930.
- Viz stať J. KNAPA: *Povídky a román A. Matuly*. Osvěta vĕnkova, 3. č. 6, červen 1932, s. 105–108.
- MATULA, Antonín: *Hlasý země v evropských literaturách*. Praha 1933.
- O Matulovi a ruralismu stov. text M. PUTNY: *Směřování českého ruralismu*. In: *Cesty...*, 2004, s. 127–136.
- Básníci selství. Studie o ruralismu u nás*. Praha 1932.
- HOLEČEK, Josef: *Selsví*. Praha 1928.
- SÁLDA, František Xaver: *Loutky i dělníci boží. Román milostný o dvou dílech*. Praha 1917.
- Brázda 1922, s. 295.
- Věnkov 4. 5. 1919; in: ŠALDA, F. X.: *Kritické projevy*. Sv. 11. 1919–1921. Praha 1959, s. 74–79.
- ŠALDA, Loutky i dělníci boží, sv. 2, s. 74.
- KNAP, Josef: *Literatura české půdy*. Praha 1939.

- ²⁵ MATĚJKA, Josef: *Duše pramenů. Román*. Praha 1911.
- ²⁶ SOVA, Antonín: *Tóna Bojar. Román*. Praha 1910.
- ²⁷ KNAP, Josef: *Ztracené jaro. Historie mládí*. Praha 1922.
- ²⁸ Sever a Východ, 4, 1928, s. 254–264.
- ²⁹ *Hlásíme se o slovo*. Sever a Východ, 4, 1928, s. 265–267.
- ³⁰ Sever a Východ, 4, 1928, s. 282–284.
- ³¹ KNAP, Josef: *Cesky a vídovské. K literatuře let dvacátých*. Turnov 1926.
- ³² *Básníci selství*. Uspořádal Josef Knap, 1932.
- ³³ Listy pro umění a kritiku, I, č. 1, 15. 2. s. 24–25.
- ³⁴ LAŠEK, Miloš: *Vidění spisovatele Jan* Osvěta venkova, 4, č. 6, červen 1933, s. 106.
- ³⁵ Listy pro umění a kritiku, I, č. 10, 6. 7. s. 318–319.
- ³⁶ *Tváří k vesnici*. Sborník. Praha 1936.